

В. М. Диба

канд. екон. наук, доцент кафедри обліку
підприємницької діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному глобальному середовищі з'явилися нові тенденції, які почали істотно впливати на розвиток національних інвестиційних процесів. Серед таких тенденцій найбільш важливими є концентрація інвестиційних потоків на основних напрямках світового технологічного розвитку та зростання інноваційного характеру капіталу, що обумовлює трансформацію структури інвестицій шляхом зростання частки вкладень в інтелектуальні цінності.

У зв'язку з цим, з особливою гостротою і актуальністю встає питання про нову структуру інвестиційного процесу, яка включає не дві — фінансову та виробничу, а три складові — фінансову, виробничу та інноваційну сфери, де в останній об'єктом інвестування виступає інтелектуальний капітал.

Пріоритетне значення інтелектуального капіталу (знання, теорії, ідеї, проекти і т. д.), як головної продуктивної сили по відношенню до речового капіталу, пояснюється його постійним примноженням і не зношенням у процесі використання на відміну від позбавленого таких якостей речового (фізичного) капіталу.

Інвестування — це важлива передумова виробництва інтелектуального продукту, але ще не саме його виробництво, яке здійснюється в процесі діяльності, де власник цього капіталу виступає або об'єктом, або суб'єктом, або результатом впливу. Для формування і розвитку творчих здібностей одних лише інвестицій недостатньо. Зміст цього процесу — це не просто вкладення коштів і ресурсів, а усвідомлена і цілеспрямована діяльність самого носія цих якостей, домогосподарства і всього суспільства. Інтелектуальний капітал створюється як у суспільному секторі економіки за допомогою ринкового механізму, так і в особистому, в тому сенсі, що витрати праці і зусиль з саморозвитку та самовдосконалення грають вирішальну роль у цьому процесі. Але ці витрати неминуче включаються потім у суспільні витрати, як рух

усього відтворювального процесу, бо накопичений запас знань, умінь та інших виробничих якостей людини може бути реалізований і може отримати оцінку тільки в суспільстві за допомогою активної діяльності їх власника.

Інтелектуальний капітал як об'єкт інвестування має ряд особливостей, що відрізняє його від інших об'єктів.

Наприклад, незважаючи на ризиковий характер, інтелектуальні інвестиції можуть дати найбільший дохід і соціальний ефект, коли в результаті їх реалізації створюються нові технології, новий продукт, розробляються нові способи організації виробництва, праці, маркетингової діяльності, виникають ноу-хау і т.п. Інтелектуальний капітал схильний не тільки фізичному та моральному зносу, але і здатний накопичуватися і множитися. Окрім того, такі інвестиції дають можливість збагатити досвід, знання технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, затребуваність яких, у свою чергу, забезпечує значні переваги на всіх рівнях — країни, регіону, фірми, підприємця.

Таким чином, економічна сутність інтелектуальних інвестицій полягає в їх здатності здійснювати «прориви» у сфері відтворення капіталу з мінімальними витратами і швидкою віддачею вкладених коштів.

Однак, поряд з позитивними рисами, інвестиції у створення інтелектуального капіталу мають ряд негативних аспектів. Передусім, це: крайня невизначеність майбутніх вигід від використання інтелектуального капіталу у майбутньому; важко визначити ринкову ціну; низька ліквідність; високий ризик через можливість миттєвого морального старіння та ряд інших.

Інтелектуальний капітал в інвестиційному процесі може виступати і як інвестиційний ресурс. Так, у Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначено, що «інвестиції — це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкт підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту».

Привабливість інтелектуального капіталу як інвестиційного ресурсу для інвесторів полягає у тому, що такі активи є носієм виробничих інновацій, отже сприятимуть не лише максимізації доходу від інвестицій, але й підвищенню продуктивності виробництва та конкурентоспроможності продукції.

Однією із найпрогресивніших та найефективніших форм іноземного інвестування для вітчизняних підприємств, де інвестиційним ресурсом є нематеріальні активи, виступає абсорбція

(адаптація) технологій, продуктів і процесів управління тощо, створених в інших країнах світу. Абсорбція інтелектуального капіталу (знань і технологій) — це передача та використання наявних передових новацій, методів і навичок у вітчизняних виробничих процесах, внаслідок чого відбувається запровадження поліпшених товарів і послуг всередині країни та підвищення рівня експорту.

Для України, країни, що не належить до основних інноваційних країн, абсорбція технологій особливо важлива для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Більша частина підприємств у країнах з середнім рівнем доходів не винаходить і не використовує найбільш передові технології і процеси, отже не перебувають на передньому краї технологій. Тому підприємства мають великі можливості підвищити продуктивність завдяки абсорбції наявних сучасних технологій.

На жаль, рівень абсорбції технологій в Україні є низьким. Існує ціла низка засобів, застосовуючи які, підприємства можуть здійснювати абсорбцію технологій, зокрема прямі іноземні інвестиції, спільні підприємства з іноземними партнерами, ліцензування технологій, або просто купівля імпоротної технології у формі готових виробів. Проте, Україна посідає низьке місце за цими категоріями порівняно з іншими країнами.

За роки незалежності Україна поліпшила свої права інтелектуальної власності, однак необхідно ще виконати значний обсяг роботи із залучення прямих іноземних інвестицій та покращення передачі технологій. Такі інвестиції можуть бути каналом для поширення сучасної технології і підвищення продуктивності вітчизняних підприємств за допомогою двох способів. Компанії, які мають іноземних власників, більш схильні до сприйняття сучасної технології, і в багатьох країнах спільні підприємства, утворені місцевими підприємствами та іноземними партнерами, як правило, демонструють вищі рівні передачі знань. До того ж, іноземний досвід підтверджує про наявність вертикальної передачі знань і технологій у рамках певного виду діяльності (або тісно пов'язаних між собою), оскільки багатонаціональні корпорації мають стимули до передачі технологій місцевим підрядникам. Це відбувається певною мірою в секторі виробництва харчових продуктів.

Підсумовуючи проведене дослідження можемо зробити наступні висновки. Найважливішою причиною низького рівня використання інновацій в інвестиційному процесі є відсутність

їх зв'язку з приватним сектором і брак належних державних стимулів у системі суспільного відтворення. Поганий інвестиційний клімат і слабкий захист прав інтелектуальної власності роблять не вигідними інвестиції в ризикові науково-дослідні роботи або співпрацю з державними науково-дослідними установами. Відсутність погоджених економічних стимулів та конкуренції за фінансування, а також недовіра, основною причиною якої є слабка система прав власності і відсутність засобів її виконання, завдають шкоди розвитку ефективної інноваційної системи.

Для підвищення ролі інтелектуального капіталу в активізації інвестиційного процесу в Україні необхідно:

- ✓ переорієнтувати стратегії інвестиційного менеджменту на підвищення ролі саме інтелектуальної складової інвестиційних ресурсів, розробку і впровадження у виробничий процес нових інформаційно-комунікативних технологій, формування та розвитку інтелектуального капіталу;

- ✓ знизити інвестиційні та виробничі ризики за рахунок захисту прав власності;

- ✓ сформуванати національну інноваційну систему, включаючи такі елементи, як інтегрована з вищою освітою система наукових досліджень і розробок, що гнучко реагує на запити з боку економіки, інжиніринговий бізнес, інноваційна інфраструктура, інститути ринку інтелектуальної власності, механізми стимулювання інновацій та ін.;

- ✓ сформуванати потужний науково-технологічний комплекс, що забезпечує досягнення та підтримку лідерства України в наукових дослідженнях і технологіях за пріоритетними напрямками;

- ✓ розширити можливості реалізації порівняльних переваг України на зовнішніх ринках та використання можливостей глобалізації для залучення в країну капіталів, технологій і кваліфікованих кадрів;

- ✓ сприяти підвищенню конкурентоспроможності провідних галузей економіки шляхом використання механізмів приватно-державного партнерства, поліпшення умов доступу вітчизняних компаній до джерел довгострокових інвестицій, забезпечення галузей економіки високопрофесійними кадрами менеджерів, інженерів і робочою силою, підтримки експорту продукції з високою доданою вартістю і раціональної захисту внутрішніх ринків з урахуванням міжнародної практики в цій галузі.